

Sygn. akt I ACa 139/16

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 czerwca 2016 roku

Sąd Apelacyjny w Szczecinie I Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący:	SSA Marta Sawicka
Sędziowie:	SA Małgorzata Gawinek (spr.) SA Agnieszka Sołtyka
Protokolant:	st.sekr.sądowy Beata Waclawik

po rozpoznaniu w dniu 23 czerwca 2016 roku na rozprawie w Szczecinie

sprawy z powództwa P. N.

przeciwko Skarbowi Państwa - Sądowi Okręgowemu w S.

o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie

z dnia 22 grudnia 2015 roku, sygn. akt I C 1002/15

I. zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

1. oddala powództwo,

2. nie obciąża powódki kosztami procesu należnymi Skarbowi Państwa – Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,

3. przyznaje adwokat A. S. od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Szczecinie kwotę 7.200 (siedem tysięcy dwieście) złotych, powiększoną o należny podatek VAT, tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu;

II. nie obciąża powódki kosztami postępowania apelacyjnego należnymi Skarbowi Państwa – Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,

III. przyznaje adwokat A. S. od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Szczecinie kwotę 5.400 (pięć tysięcy czterysta) złotych, powiększoną o należny podatek VAT, tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Małgorzata Gawinek Marta Sawicka Agnieszka Sołtyka

Sygn. akt I ACa 139/16

UZASADNIENIE

Powódka P. N. w pozwie z 4 września 2015, skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa - Sądowi Okręgowemu w S. wniosła o pozbawienie wykonalności w całości tytułu wykonawczego w postaci wyroku Sądu Rejonowego w Szczecinie z 14 kwietnia 2003, sygn. akt VK 1476/00, w zakresie punktu 4, któremu Sąd Rejonowy Szczecin - Centrum w Szczecinie postanowieniem z 24 marca 2015, sygn. akt IV Ko 720/15, nadał klauzulę wykonalności. Uzasadniając żądanie pozwu powódka podała, że powołany wyrok zapadł w sprawie karnej przeciwko K. W., a rozstrzygnięcie zawarte w punkcie 4 wydane zostało na podstawie art. 46 § 1 kk i zawiera obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody w całości poprzez zapłatę kwoty 271.691,98 zł. K. W., daleka krewna powódki, zmarła (...). Osoby wcześniej powołane do dziedziczenia spadku odrzuciły, powódka nie wiedząc o możliwości złożenia stosownego oświadczenia, spadek po tej krewniej odziedziczyła. Według powódki orzeczony w wyroku karnym przeciwko spadkodawczyni obowiązek naprawienia szkody nie wchodzi w skład spadku, a tym samym nie może obciążać powódki, zwłaszcza że obciążenie jej tak wysokim zadłużeniem zanim jeszcze weszła w dorosłe życie byłoby wysoce niesprawiedliwe i krzywdzące.

Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa wykonująca zastępstwo procesowe pozwanego Skarbu Państwa-Prezesa Sądu Okręgowego w S. wniosła o oddalenie powództwa oraz zasądzenie na jej rzecz kosztów zastępstwa procesowego. Strona pozwana akcentując kompensacyjny charakter środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody, podniosła, że sens przepisu art. 46 kk należy odczytywać również w zakresie zapewnienia w procesie karnym takiej ochrony pokrzywdzonemu aby w nie musiał wytaczać odrębnego powództwa cywilnego.

Wyrokiem z 22 grudnia 2015 Sąd Okręgowy w Szczecinie pozbawił w całości wykonalności tytuł wykonawczy w postaci orzeczenia objętego żądaniem pozwu (pkt I) i zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 8.856 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt II).

Z ustaleń Sądu pierwszej instancji wynika, że wyrokiem z 14 kwietnia 2003 Sąd Rejonowy w Szczecinie, uznał K. W. winną – między innymi - tego że w okresie od 18 kwietnia 1997, do co najmniej 12 maja 2000, w Szczecinie, działając czynem ciągłym, w krótkich odstępach czasu, z góry powziętym zamiarem, jako kasjerka Sądu Okręgowego w S. przywłaszczyła powierzane jej pieniądze z kasy sądu w łącznej kwocie, co najmniej 271.817,67 zł; sąd orzekł wobec K. W. karę łączną, obejmującą również ww. przestępstwo, 4 lat pozbawienia wolności i zakaz zajmowania stanowisk kasjera przez 10 lat. W punkcie czwartym wyroku na podstawie artykułu 46 § 1 kk Sąd orzekł obowiązek naprawienia przez K. W. wyrządzonej szkody w całości przez zapłatę na rzecz Sądu Okręgowego w S. kwoty 271.699, 98 zł.

Sąd Okręgowy następnie ustalił, że postanowieniem z 30 marca 2015 Sąd Rejonowy Szczecin-Centrum w Szczecinie stwierdził, że niniejszy tytuł uprawnia do egzekucji w części, to jest co do punktu czwartego wyroku w stosunku do spadkobierców K. W. w osobach: A. N., M. N., A. N., P. N. oraz małoletnia D. N. - z ograniczeniem odpowiedzialności dłużników do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku.

Z ustaleń Sądu wynika też, że powódka została zawiadomiona o wszczęciu przeciwko niej egzekucji przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym Szczecin-Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie S. R..

Na podstawie tak ustalonego stanu faktycznego Sąd Okręgowy uznał powództwo za uzasadnione w całości. Po przywołaniu treści art. 840 kpc Sąd wskazał, że powódka wywodziła swoje żądanie z treści art. 840§1pkt 2 kpc, podając że śmierć K. W., spadkodawczyni powódki, stanowiła zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło, jako że obowiązek, który został określony w wyroku karnym, nie wszedł do spadku na mocy art. 922kc. Sąd orzekający w pierwszej instancji podzielił argumentację powódki, w myśl której obowiązek wynikający z art. 46§1 kk, jest obowiązkiem stricte osobistym, związanym z osobą sprawcy. Sąd zwrócił przy tym uwagę, że charakter prawny tego środka nie jest jednolicie postrzegany w doktrynie. Zdaniem Sądu jednak przeważa stanowisko o jego penalnym charakterze, a pewne elementy natury cywilnoprawnej nie zmieniają jego głównej funkcji, jaką jest

ukaranie i resocjalizacja skazanego sprawcy. Sąd przy tym wskazał też na stanowisko gdzie przewagę zyskuje funkcja kompensacyjna, wywodzona z celu tego środka karnego upatrywanego w naprawieniu wyrządzonej przestępstwem szkody oraz na stanowisko pośrednie, gdzie wskazuje się, że środek ten pełni funkcję zarówno penalną, jak i kompensacyjną i obie te funkcje mają równorzędne znaczenie.

W ocenie Sądu pierwszej instancji jednak, skoro ustawodawca zdecydował się w art. 46 § 1 kk umieścić środek karny, który jest związany ze sprawcą szkody, to zamierzeniem ustawodawcy było dodatkowe ukaranie, dodatkowe wyrządzenie pewnej sankcji, po to aby resocjalizacja miała nie tylko charakter indywidualny, ale również generalny; żeby był to element odstrasżający dla pozostałych obywateli. Sąd stwierdził też, że orzeczenia sądów karnych przede wszystkim mają za cel funkcje właśnie karania i jeżeli weźmiemy pod uwagę, że ukarana została sprawczyni tego przestępstwa i Sąd uznał, że z uwagi na charakter tego przestępstwa, na rozmiar szkody, jest celowe zastosowanie tego dodatkowego środka karnego, w postaci obowiązku naprawienia szkody, to miał on pełnić tą funkcję penalną, resocjalizacyjną. Według Sądu za takim pojmowaniem tego środka przemawia również to, że środek karny musi spełnić skazany i nie może żądać, żeby to ktoś spełnił za niego. Zdaniem Sądu sytuacja, w której przed wypełnieniem obowiązku wynikającego z wyroku karnego, pani W. zmarła, nie może wywoływać negatywnych konsekwencji dla powódki.

Nadto Sąd Okręgowy uznał za słuszne twierdzenia powódki, iż byłoby to dla niej niezwykle krzywdzące i odniósł je do przepisu art. 5 kc. Dodając, że gdyby nawet uznać, że pogląd przyjęty przez Sąd orzekający powinien być inny, że być może nie zasługuje na aprobatę, to jednak zobowiązanie powódki do realizacji tego obowiązku byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Następnie Sąd powrócił do argumentacji mającej przemawiać za zasadnością przyjętego w tej sprawie stanowisk i powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z 13 lipca 2011 roku, w sprawie III CZP 31/11 i uzasadnienie wyroku z 13 maja 2005, w sprawie IV CK 706/4, podając że wyrażono wprost stanowisko, w myśl którego obowiązek naprawienia szkody nie przechodzi w razie śmierci skazanego na spadkobierców. Sąd podkreślił, że był to obowiązek ściśle związany z osobą zmarłego i jako taki nie mógł wejść na podstawie art. 922 § 2 kc do spadku.

Sąd nie podzielił przy tym stanowiska strony pozwanej, zgodnie z którym sąd nadający klauzulę wykonalności, dokonał już badania merytorycznej poprawności przejścia tego obowiązku. Sąd stwierdził bowiem, że postępowanie klauzulowe jest postępowaniem bardzo uproszczonym i sąd orzekający w sprawie o nadanie klauzuli wykonalności nie ma kompetencji do badania tego, czy obowiązek naprawienia szkody, orzeczony w wyroku w karnym, wchodzi w skład spadku, czy też nie. W tej kwestii Sąd powołał się na pogląd wyrażony w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego w Krakowie (postanowienie z 13 grudnia 2002, sygn. akt II AKZ 583/02), gdzie wskazano, że z przepisu art. 107 § 1 i 2 kpk wynika, iż sąd nadaje klauzulę wykonalności swemu orzeczeniu, co do orzeczeń majątkowych, badając jedynie czy orzeczenie jest prawomocne lub natychmiast wykonalne i czy nadaje się do egzekucji w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Sąd Okręgowy podał, że sąd, który rozstrzygał wniosek o nadanie klauzuli wykonalności, posiadał zgodnie z tym, co wnioskodawca mu przedłożył, prawomocny wyrok karny, prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i w ramach tych dwóch dokumentów, w oparciu o art. 107 § 1 i 2 kpk, nadał klauzulę wykonalności; stąd też jak najbardziej miała powódka prawo przyjść ze swoim pozwem do sądu cywilnego i wskazując na to, iż obowiązek naprawienia szkody wygasł w związku ze śmiercią zobowiązanego do jego naprawienia, zwalczać wydany przeciwko niej tytuł wykonawczy.

Apelację od tego wyroku – w imieniu pozwanego – wywiodła Prokuratura Generalna Skarbu Państwa, zaskarżając orzeczenie to w całości, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 840 § 1 pkt 2 kpc poprzez uznanie, że śmierć osoby, zobowiązanej w

wyroku sądu karnego do naprawienia szkody, jest zdarzeniem, na skutek którego zobowiązanie do naprawienia szkody stwierdzone w wyroku karnym wygasło;

2. art. 840 § 1 pkt 1 kpc., w zw. z art. 843 § 3 kpc, poprzez ich niezastosowanie, w

sytuacji gdy z twierdzeń pozwu wynika, że powódka przeczy zdarzeniom, na których oparto klauzulę wykonalności, przede wszystkim przeczy stwierdzeniu przejścia praw i obowiązków na spadkobierców w trybie art. 788 § 1 kpc w zw. z art. 26 kk, stwierdzonym w postanowieniu Sądu Rejonowego Szczecin-Centrum w Szczecinie, z 24 marca 2015, sygn. akt: V K 1476/00, IV Ko 720/15;

3. art. 922 § 1 kc poprzez jego niezastosowanie i pominięcie, że orzeczony w wyroku

karnym obowiązek naprawienia szkody ma charakter kompensacyjny i podlegał dziedziczeniu;

4. art. 922 § 2 kc w związku z art. 39 pkt 5 i art. 46 § 1 kk w brzmieniu obowiązującym

w dniu 14 kwietnia 2003 (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553, ze zmianami: Dz.U. z 1997 r., Nr 128, poz. 840, Dz.U. z 1999 r., Nr 64, poz. 729, Dz.U. z 1999 r., Nr 83, poz. 931, Dz.U. z 2000 r., Nr 48, poz. 548, Dz.U. z 2000 r., Nr 48, poz. 548, Dz.U. z 2000 r., Nr 93, poz. 1027, Dz.U. z 2000 r., Nr 116, poz. 1216, Dz.U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1071) poprzez ich błędną wykładnię skutkującą przyjęciem, że obowiązek naprawienia szkody orzeczony w wyroku karnym skazującym spadkodawcę, stanowiący środek karny, określony w art. 39 pkt 5 i art. 46 § 1 kk nie podlegał dziedziczeniu na podstawie art. 922 § 2 kc, jako obowiązek ściśle związany z osobą zmarłego.

Zdaniem strony skarżącej podniesione zarzuty uzasadniają wniosek o zmianę zaskarżonego wyroku w całości, poprzez oddalenie powództwa P. N. w całości oraz zasądzenie kosztów postępowania za pierwszą instancję według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania; w każdym wypadku strona pozwana wniosła też o zasądzenie od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym, według norm przepisanych.

Uzasadniając zarzuty pozwany wskazał na błędnie przyjętą przez Sąd podstawę prawną powództwa, tj. przepis art. 840 § 1 pkt 2 kpc, wskazując, prawidłowa subsumpcja twierdzeń powódki wskazuje raczej, że właściwą podstawą powództwa przeciwegzekucyjnego w niniejszej sprawie jest art. 840 § 1 pkt. 1 kpc, gdyż dłużnik przeczy zdarzeniom, na których oparto wydanie klauzuli wykonalności, a w szczególności gdyż dłużnik kwestionuje przejście obowiązku mimo istnienia formalnego dokumentu stwierdzającego to przejście. Skoro bowiem powódka przeczy zdarzeniom, na których oparto klauzulę wykonalności, a to faktowi stwierdzenia przejścia praw i obowiązków zawartym w postanowieniu Sądu Rejonowego Szczecin - Centrum w Szczecinie, z 24 marca 2015, sygn. akt: V K 1476/00, IV Ko 720/15, w odniesieniu do długu stwierdzonego w tytule egzekucyjnym, to błędne jest uznanie przez Sąd, że powódka powołuje się na zdarzenie po powstaniu tytułu egzekucyjnego, skutek którego zobowiązanie wygasło (art. 840 § 1 pkt 2 kpc). Powołując się na poglądy doktryny, pozwany podniósł, że dłużnik może kwestionować fakt sukcesji wyłącznie na drodze powództwa z art. 840 § 1 pkt 1 in fine kpc.

Zdaniem skarżącej powództwo to winno zostać oddalone, z uwagi na brak przesłanek do uznania, że obowiązek naprawienia szkody nie przeszedł na spadkobierców dłużniczki. Według pozwanej zaskarżony wyrok opiera się na wadliwej wykładni art. 922 § 2 kc oraz przepisów prawa karnego materialnego, a przede wszystkim art. 46 § 1 kk. Skarżący wytknął Sądowi pierwszej instancji bezkrytyczne przyjęcie poglądu wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z 13 lipca 2011 (sygn. akt III CZP 31/11), który w istocie nie odnosił się bezpośrednio do wykładni art. 922 § 1 i 2 kc, jako że przedmiotem tej uchwały było rozstrzygnięcie kwestii: „Czy sprawca wypadku komunikacyjnego, na którego w procesie karnym nałożono obowiązek naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 kk w zw. z § 39 pkt 5 kk, może domagać się od ubezpieczyciela, z którym łączy go umowa ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów, zwrotu zapłaconego na rzecz pokrzywdzonego świadczenia?”. Przy okazji rozstrzygnięcia przedstawionej kwestii Sąd Najwyższy wraził pogląd, bez pogłębionej argumentacji lub choćby wskazaniu jakiegokolwiek wywodu prawnego potwierdzającego to stanowisko,

iż obowiązek naprawienia szkody orzeczony na podstawie art. 46 § 1 kk nie przechodzi na spadkobierców. Pogląd ten został wprost przyjęty przez Sąd pierwszej instancji.

Apelująca podkreśliła przy tym, że niezależnie od zastrzeżeń, jakie budzi brak wskazania argumentacji przez Sąd pierwszej instancji przemawiających za taką wykładnią prawa materialnego, pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy, który leży u podstawy zaskarżonego orzeczenia jest nieaktualny, jako że Sąd Najwyższy w postanowieniu z 15 maja 2015, w sprawie V CSK 482/14 odpowiedział wprost na pytanie, czy to, że deliktem wyrządzającym szkodę jest przestępstwo, a zasądzenie odszkodowania nastąpiło w procesie karnym ma decydujące znaczenie dla oceny charakteru długu, jako nie długu o charakterze cywilnoprawnym, lecz obowiązku o charakterze karnoprawnym. Sądu Najwyższego stwierdził, że to tylko wzgląd na interes poszkodowanego, aby zaoszczędzić mu konieczności wytaczania odrębnego procesu przed sądem cywilnym, spowodował wprowadzenie możliwości orzekania o odszkodowaniu przez sąd karny. Nie przesądza to jednak, aby przez sam fakt orzekania przez sąd karny, który o odszkodowaniu orzeka na podstawie tych samych przesłanek co sąd cywilny, zasądzone odszkodowanie traciło charakter cywilnoprawny i było w istocie środkiem karnym. Jeżeli sąd karny nie orzeka o odszkodowaniu, które ma charakter cywilnoprawny może w to miejsce orzec nawiązkę, która będzie miała charakter nie odszkodowania, lecz będzie to środek karny, gdyż sąd karny nie jest związany przepisami prawa cywilnego przy jej wymierzaniu. Strona apelując przedstawiła też argumenty, którymi kierował się Sąd Najwyższy we wskazanym postanowieniu.

Zdaniem skarżącej przedstawiony pogląd Sądu Najwyższego zasługuje na uwzględnienie, niezależnie od tego, że treść art. 46 § 1 kk ulegała zmianom od chwili orzekania w sprawie spadkodawczyni powódki, czyli od dnia wydania tytułu egzekucyjnego, bowiem pomimo nowelizacji tej normy, jej stosowanie oparte było na tych samych zasadach, tj.: działania na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej, a także orzekania z pominięciem przepisów kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczenia oraz możliwości zasądzenia renty.

W ocenie strony pozwanej, orzeczony na podstawie art. 46 § 1 kk obowiązek naprawienia szkody, z uwagi na swój kompensacyjny charakter podlega dziedziczeniu. Wprawdzie podstawą orzekania tego środka karnego są przepisy kodeksu karnego, a nie cywilnego, jednak przepisy kodeksu cywilnego w tych kwestiach, których przepisy prawa karnego wprost nie uregulowały, należy stosować posiłkowo, co oznacza m.in., że wysokość odszkodowania nie może przekraczać wysokości szkody; nie można zasądzić odszkodowania w całości, gdy szkoda została w części już naprawiona, etc.

Na poparcie swoich zarzutów, strona pozwana powołała się na poglądy doktryny akcentujące kompensacyjny charakter środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody, wskazując na ich obszerne przytoczenie w odpowiedzi na pozew oraz uzupełniając je w apelacji.

Nadto apelująca, po przytoczeniu treści art. 922 kc wskazała, że nie budzi wątpliwości, iż roszczenie cywilnoprawne o naprawienie szkody majątkowej przechodzi na spadkobierców poszkodowanego oraz że zasada ta odnosi się zarówno do odpowiedzialności deliktowej, jak i kontraktowej.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja strony pozwanej okazała się uzasadniona.

Na wstępie wskazać należy, że w niniejszej sprawie sąd drugiej instancji nie przeprowadzał postępowania dowodowego ani nie zmienił ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, a w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, zatem zaistniała sytuacja określona w art. 387 § 2 kpc pozwalająca na ograniczenie uzasadnienia wyroku wydanego w postępowaniu apelacyjnym do wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa.

Dla porządku zatem tylko stwierdzić można, że istotne w sprawie okoliczności faktyczne były pomiędzy stronami bezsporne, a dodatkowo wynikały ze złożonych do akt dokumentów urzędowych. I tak, 24 marca 2015 sąd nadał klauzulę wykonalności orzeczeniu sądu karnego, wydanemu na podstawie art. 46 § 1 kk, nakazującemu osobie skazanej

za przestępstwo przeciwko mieniu, naprawienie szkody przez zapłatę określonej kwoty - przeciwko spadkobiercom, z ograniczeniem ich odpowiedzialności do wartości ustalonego w spisie inwentarza stanu czynnego spadku.

Sąd Apelacyjny przeprowadzając kontrolę instancyjną zaskarżonego orzeczenia podzielił stanowisko strony pozwanej, co do braku podstaw do przyjęcia, że podane przez powódkę okoliczności uzasadniają zgłoszone w tej sprawie powództwo przeciwegzekucyjne, co skutkowało wydaniem orzeczenia reformatoryjnego.

Sądu odwoławczy nie przyznał natomiast racji stronie skarżącej, co do zarzutu błędnego przyporządkowania przez Sąd pierwszej instancji faktów poddanych przez powódkę pod osąd w tej sprawie, normie art. 840 § 1 pkt 2 kpc. Powołanie się przez powódkę na wygaśnięcie – wraz ze śmiercią dłużnika - obowiązku naprawienia szkody nałożonego wyrokiem karnym, słusznie Sąd zakwalifikował, jako powołanie się na zdarzenie (śmierć zobowiązanego), wskutek którego – zdaniem powódki - zobowiązanie wygasło. Powódka w ten sposób poddała merytorycznej kontroli sądu kwestię, czy powołane przez nią zdarzenie zaistniało po wydaniu tytułu egzekucyjnego – śmierć osoby, którą obciążał orzeczony nim obowiązek – w świetle przepisów prawa materialnego (art. 922 kc), stanowiło określone w art. 840 § 1 pkt 2 kpc zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie to wygasło.

Zdaniem Sądu Apelacyjny nie można natomiast uznać przepisu art. 840 § 1 pkt 1 in fine kpc za właściwą podstawę prawną powództwa przeciwegzekucyjnego, w sytuacji kiedy powód opiera swoje żądanie na konstrukcji, w myśl której postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie stanowi dokumentu potwierdzającego przejście na spadkobierców obowiązku określonego zwalczanym tytułem wykonawczym, obowiązek ten bowiem wygasł, nie podlegał dziedziczeniu, zatem postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku pozostaje bez znaczenia dla istnienia tego obowiązku. Unormowanie z art. 840 § 1 pkt 1 in fine kpc wymaga natomiast istnienia formalnego dokumentu stwierdzającego przejście określonego uprawnienia, (bądź obowiązku), przy jednoczesnym dowiedzeniu, że uprawnienie to (czy obowiązek) – z jakich przyczyn - nie przeszło. Podkreślić należy, że powódka w tym procesie nie kwestionuje faktu sukcesji po zmarłej dłużniczce, tylko objęcie sukcesją obowiązku określonego w tytule egzekucyjnym przeciwko spadkodawczyni.

Spór między stronami w tej sprawie ogniskował się wokół kwestii prawnej dotyczącej tego czy w świetle przepisu art. 922 kc, stwierdzony w orzeczeniu karnym, wydanym na podstawie art. 46 § 1 kk, obowiązek naprawienia szkody przez zapłatę poszkodowanemu określonej kwoty, przechodzi na spadkobierców zobowiązanego.

O skuteczności apelacji strony pozwanej zadecydowało zatem zasadne podniesienie przez nią zarzutów naruszenia art. 922 § 1 kc oraz art. 922 § 2 kc w związku z art. 39 pkt 5 i art. 46 § 1 kk w brzmieniu obowiązującym w dniu 14 kwietnia 2003 roku (w dacie wydania wyroku karnego przeciwko spadkodawczyni) - poprzez niezastosowanie art. 922 § 1 kc i pominięcie, że orzeczony w wyroku karnym obowiązek naprawienia szkody ma charakter kompensacyjny i podlegał dziedziczeniu oraz błędną wykładnię art. 922 § 2 kc w powiązaniu z przywołanymi wyżej przepisami kodeksy karnego, skutkującą przyjęciem, że obowiązek naprawienia szkody orzeczony w wyroku karnym skazującym spadkodawcę, stanowiący środek karny, określony w art. 39 pkt 5 i art. 46 § 1 kk nie podlegał dziedziczeniu na podstawie art. 922 § 2 kc, jako obowiązek ściśle związany z osobą zmarłego.

Sąd Apelacyjny również podziela stanowisko zaprezentowane przez Sąd Najwyższy, w przywołanym w apelacji pozwanej postanowieniu z 15 maja 2015, wydanym w sprawie V CSK 482/14 (LEX nr 1801528), w myśl którego sam fakt orzekania przez sąd karny o odszkodowaniu, który w tym przedmiocie orzeka na podstawie tych samych przesłanek co sąd cywilny, nie powoduje utraty charakteru cywilnoprawnego zasądzanego odszkodowania. Zwrócić przy tym należy uwagę na wyczerpując argumentację, którą Sąd Najwyższy przytoczył na uzasadnienie przedstawionej tezy. Sąd odwoławczy orzekający w niniejszej sprawie w pełni motywy te podziela. Podkreślenia wymaga, że Sąd Najwyższy udzielając odpowiedzi na pytanie, czy to, że deliktem wyrządzającym szkodę jest przestępstwo, a zasądzenie odszkodowania nastąpiło w procesie karnym ma decydujące znaczenie dla oceny charakteru długu, jako nie długu o charakterze cywilnoprawnym, lecz obowiązku o charakterze karnoprawnym, zdyskwalifikował możliwość uznania zobowiązania do odszkodowania za szkodę wywołaną deliktem, którym jest przestępstwo, za sankcję o charakterze karnym, tylko z tego powodu oraz w związku z tym, że o odszkodowanie zostało zasądzone w postępowaniu karnym.

Zdaniem Sądu Najwyższego przemawiają za tym ważkie argumenty. Po pierwsze, w przepisach kodeksu cywilnego o czynach niedozwolonych ustawodawca wyraźnie wskazuje, że to, iż delikt jest przestępstwem nie wpływa na charakter zobowiązania, a tylko na wydłużenie terminu przedawnienia roszczenia o odszkodowanie. Jeżeli czyn wyrządzający szkodę jest przestępstwem to w niczym nie zmienia przesłanek, od których zależy powstanie zobowiązania do odszkodowania oraz zasad jego ustalania. Po drugie, to że z mocy wyraźnego przepisu (art. 46 § 1 kk) wprowadzono możliwość orzekania o odszkodowaniu przez sąd karny, nie wpływa na zmianę przesłanek, od których zależy powstanie roszczenia odszkodowawczego i zasad ustalania wysokości odszkodowania. Dług wynikający z tego zobowiązania dla sprawcy szkody ma wobec tego, niezależnie od tego jaki sąd, cywilny lub karny o nim orzeka, charakter cywilnoprawny. Po trzecie, cywilnoprawny charakter zobowiązania, które powstało z czynu będącego przestępstwem podkreśla sam ustawodawca, wskazując w art. 46 § 1 kk, że sąd karny orzeka o obowiązku naprawienia szkody w całości lub części, a tylko nie stosuje się przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu roszczeń i możliwości zasądzenia renty. Wynika z tego, że poza tym to przepisy prawa cywilnego znajdują zastosowanie do zasądzenia przez sąd karny odszkodowania za szkodę wywołaną czynem niedozwolonym, który jednocześnie był przestępstwem. W konsekwencji uznać trzeba, że to tylko wzgląd na interes poszkodowanego, aby zaoszczędzić mu konieczności wytaczania odrębnego procesu przed sądem cywilnym, spowodował wprowadzenie możliwości orzekania o odszkodowaniu przez sąd karny. Nie przesądza to jednak aby przez sam fakt orzekania przez sąd karny, który o odszkodowaniu orzeka na podstawie tych samych przesłanek co sąd cywilny, zasądzone odszkodowanie traciło charakter cywilnoprawny i było w istocie środkiem karnym. Dodać przy tym należy, że wprowadzenie ułatwienia dla poszkodowanego w dochodzeniu odszkodowania, polegające na możliwości zrealizowania swoich praw bez konieczności wytaczania odrębnego procesu, nie może prowadzić do postawienia go w gorszej sytuacji, niż gdyby pozew taki wytoczył i o tym samym żądaniu odszkodowaniu orzekłby sąd cywilny. W tym drugim przypadku bowiem nie ma wątpliwości, że w razie nie uzyskania zaspokojenia od dłużnika wymienionego w wyroku sądu cywilnego, po śmierci dłużnika, wierzytelność ta może być egzekwowana od jego spadkobierców. Stwierdzić należy zatem, że nie ma żadnych racjonalnych przyczyn, aby różnicować charakter orzeczenia o odszkodowaniu, przy takiej samej podstawie materialnej orzeczenia, w zależności od tego czy wyrok wydał sąd karny, czy sąd karny, czy cywilny. Jednocześnie nie ma żadnych normatywnych przeszkód, aby orzeczenie sądu karnego o odszkodowaniu, wydane w oparciu o przepisy prawa materialnego cywilnego, w zakresie praw i obowiązków podmiotowych, wywołała takie same skutki, jak orzeczenie sądu cywilnego.

Za istotny przy tym uznać należy również argument wynikający z zestawienia orzeczenia sądu karnego o odszkodowaniu z orzeczeniem o nawiązce. Sąd Najwyższy wskazał, że jeżeli sąd karny nie orzeka o odszkodowaniu, które ma charakter cywilnoprawny może w to miejsce orzec nawiązkę, która będzie miała charakter nie odszkodowania, lecz będzie to środek karny, gdyż sąd karny nie jest związany przepisami prawa cywilnego przy jej wymierzaniu.

Mając na uwadze powyższe względy uznać należało, że dług obejmujący obowiązek naprawienia szkody, nawet jeżeli został ustalony w procesie karnym, ma charakter cywilnoprawny. W konsekwencji uznać należało, że dług taki, jako element majątku spadkodawcy - obowiązek majątkowy zmarłego – z chwilą jego śmierci, zgodnie z przepisem art. 922 § 1 kc, przechodzi na jego spadkobierców.

Nadto brak jest podstaw aby dług, wynikający z obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem uznać za pozostający poza spadkiem, z uwagi na niewypełnienie określonej w §2 art. 922 kc przesłanki ścisłego związania z osobą zmarłego.

Zważywszy przy tym, że o prawidłowości zastosowania norm prawa materialnego Sąd odwoławczy rozstrzyga z urzędu, a uzasadniając zaskarżone rozstrzygnięcie Sąd Okręgowy, przywołując art. 5 kc, stwierdził, „że gdyby nawet uznać, że pogląd przyjęty przez Sąd powinien być inny, że być może nie zasługuje na aprobatę, to jednak zobowiązanie powódki do realizacji tego obowiązku byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”, odnieść się należało również do tej podstawy uwzględnienia przez Sąd pierwszej instancji powództwa.

Choć Sąd Okręgowy nie zawarł motywów przedstawionego stanowiska, to odwołanie się przez Sąd do zaprezentowanej przez powódkę w pozwie argumentację, pozwala na przyjęcie że Sąd uznał, iż obciążenie powódki tak wysokim zadłużeniem „zanim jeszcze weszła w dorosłe życie, byłoby wysoce niesprawiedliwe i krzywdzące”.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, pomijając przy tym, że zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie poglądem art. 5 kc nie może stanowić skutecznej podstawy trwałego pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności (por. Wyrok Sądu Najwyższego z 27 stycznia 1999 r., II CKN 151/98, OSNC 1999/7-8/134, Biul.SN 1999/5/8; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, z 20 maja 2015 r., I ACa 12/15 , LEX nr 1843032), stwierdzić należy, że w realiach tej sprawy realizacja, przez wierzyciela prawa do egzekwowania zwalczanego w tym procesie tytułu wykonawczego nie pozostaje w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego. Zwrócić należy uwagę, że w postanowieniu Sądu Rejonowego Szczecin - Centrum w Szczecinie z 24 marca 2015, sygn. akt IV Ko 720/15, zgodnie z przepisem art. 792 kpc, zastrzeżone zostało na rzecz wszystkich spadkobierców K. W., zatem również na rzecz powódki, prawo powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie jej odpowiedzialności do wartości ustalonego w spisie inwentarza stanu czynnego spadku. Zatem o ile długi spadkowe przerosną wartość aktywów wchodzących w skład spadku po K. W., bądź będą im równe, to powódka w wyniku spadkobranie nie uzyska żadnego przysporzenia majątkowego; nie jest natomiast zobowiązana do spłaty zadłużenia spadkodawczyni, ponad wartość jej udziału w spadku.

W świetle powyższego stwierdzić należy, że Sąd Okręgowy błędnie uznał, że przedstawione przez powódkę okoliczności wyczerpują określone w przepisie art. 840 § 1 pkt 2 kpc. Sąd Apelacyjny nie znalazł również podstaw do zastosowania art. 840 § 1 pkt 2 kpc. Powyższe zatem skutkowało wydaniem na podstawie art. 386 § 1 kpc orzeczenia o zmianie zaskarżonego wyrok i oddaleniu powództwo w całości.

Rozstrzygnięcia zarówno o kosztach postępowania pierwszoinstancyjnego, jak i apelacyjnego Sąd wydał na podstawie art. 102 kpc, mając na uwadze, że przepis tego artykułu wyraża zasadę słuszności w orzekaniu o kosztach procesu, stanowiąc wyjątek od zasady odpowiedzialności za wynik sporu, w razie zaistnienia szczególnych okoliczności. Dodać przy tym trzeba, że nie istnieje jakikolwiek zamknięty katalog „wypadków szczególnie uzasadnionych”. Kwalifikację zatem pozostawiona została praktyce sądowej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1966 r., I CR 372/65, LEX nr 6011.

Sąd odwoławczy w realiach niniejszej sprawy stwierdził, że z uwagi na młody wiek powódki, niskie dochody, partycypowanie w kosztach utrzymania pozostałych członków jej rodziny, przy braku rozeznania przez powódkę, co do sytuacji prawnej, w której się znalazła w związku z odziedziczeniem spadku po dalekiej krewnej, uzasadniają wniosek, że w tej sprawie zachodzi szczególny wypadek w rozumieniu art. 102 kpc, stanowiący podstawę do odstąpienia od obciążania powódki kosztami postępowania w obu instancjach, należnymi Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa, z tytułu zastępstwa procesowego pozwanego.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji, Sąd odwoławczy orzekła na podstawie § 2 ust. 3 w związku z § 6 ust. 7 w związku z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 461). A o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym Sąd orzekła na podstawie § 22 oraz § 2 ust. 1 w związku z § 1 ust. 1 i 3 w związku z § 8 pkt 7 i w związku z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2015 r. poz. 1801).

Małgorzata Gawinek Marta Sawicka Agnieszka Sołtyka